

Europaren etorkizuna erabaki zuen borrokaldia

Gasteizen edonork identifikatu dezake Andra Mari Zuriaren plazan dagoen monumentua. Bonapartistek orain 200 urte galdutako bataila oroitzen du. Nahitaezko irudia gidaliburu turistikoetan. Kale-izendegian ere presentzia nabaria duen jazoera da eta, hala ere, gasteiztarrek ez dute ondo ezagutzen. Nazioartean, ordea, Gasteiz Europako mapan kokatu zuen.

| URKO SÁENZ DE BURUAGA |

XXI. MENDE HASIERAN, Gasteizko Andra Mari Zuriaren plaza eraberri-tzeko proiektua abian jarri zenean, eztabaida bizia sortu zen haren erdian dagoen monumentuarekin, arrazoi estetikoak medio. Gutxik zekiten zehazki monumentu horrek oroitu nahi zuena zer zen, askoren-tzat hortik kendu behar ez izateko arrazoi nagusia “betidanik egon delako” zen. Monumentua 1813ko Gasteizko Batailaren mendeurrena gogoratzeko paratu zuten 1917an, eta Gabriel Borrás eskultoreak egina da, harriz eta brontzez. “Gasteizko Batailari” goiburua darama, eta behealdean “Espainiako indepen-dentziari” esaldi polemikoa ere bai.

Europa osoan interes, taktika eta joko ugaritako gerra zabaldua zegoen Napoleonek bere inperioa-ren hedapena hasi zuenetik. Hain-bat herrialdeen arteko gerra hartan nork bere buruaren alde egiten zuen, eta Euskal Herriko erakunde eta herritarrek ere modu horretan jokatu zuten. Bada, Gasteizi, gudal-di handi eta konplikatu hartako era-bakigune bilakatzea suertatu zitzaion. Napoleondar inperioaren azkenaurreko hatsa izan zen –Waterloon eman zuen azkena–. Orduz geroztik, Arabako hiriburua-ren izena Europako hamaikatxo toki eta idazkitan aurki dezakegu.

Gasteizko 1813ko batailari atze-rrian ematen dioten garrantziaz

BERT2010.WORDPRESS.COM

Gasteizko Andra Mari Zuriaren 1813ko borrokaldia gogoratzeko duen monumentua dago. Orduko hainbat pertsonaia, janzkera eta gertaera irudikatzen ditu.

ondo jabetuta dago Emilio Larreina. Bere semea Eskozian ikasten ari zela, unibertsitateko irakasle batek “Wellingtonen Gasteiz”-ez galdetu zion. Bere aita Gasteizko Batailan aditua zela erantzun zion. “Orduetik, nire semea ez zen unibertsitatean biziko, irakaslearen etxean baizik”.

Larreina, Gasteiz 2013 Elkarte Historikoaren lehendakaria da. Gaiaz idatzi den libururik zehatzenetakoa (*La Batalla de Vitoria 1813. El fin de la aventura*) argitaratu zuen 2009an. Liburua idazteko batailaren ibilbidea egiten zuenean, arrunta zitzaion ingelesak aurkitzea. “Gaur egun gehiago dakite batailari buruz Ingalaterran Gasteizen baino”. Hala dio, Patxi Vianak ere, elkarte-ko idazkariak.

Ingelesen gutizia, frantsesen salbazioa

Iberiar Penintsulako Gerran edo Espainiako Independentzia

Gerran (1808-1814), Gasteiz gune estrategiko bihurtu zen. Bailenen galdu ondoren José Bonapartek Montehermosoko jauregian ezarri zuen bere gortea. Okupazioaren momenturik gorena 1813ko ekainaren 21ean jazo zen, batailaren egunean.

“Napoleonen 60.000 soldadu iritsi ziren –dio Larreinak– eta hurrengo egunean 80.000 ‘aliatu’ (britainiarrak, portugaldarrak, espainiarrak...), haiei kontra egiteko prest. Arabako lautadan 170.000 lagun pilatu ziren, halakorik ez zen ikusiko XX. mendeko 70eko hamarkadara arte. Batailaren egunean, goizeko zortzietan, kanoikadak entzuten hasi ziren herritarrak. Egun osoa kanoikadak entzuten, gero eta gertuago: lehenengo mendietan, gero lautadan...”.

Frantsesek euren ihesaldian zaramaten gehiegizko zamak, garrantzi handia izan zuen batailaren epilogo-

an. Gasteiztik Frantziara joateko bide naturala, Debako haranetik igarotzen dena, itxita zegoen Durana herriaren parean. Horregatik, Aguraina abiatu ziren gaurko Gasteizko Santa Luzia auzoan barrena. Bide hori jarraituz muino bat igaro behar zuten. Ezinezkoa zen hori gurdiekin igarotzea, eta militarrek eta ihesean zihoazen beste hainbat familiek, zeramaten guztia utzi behar izan zuten. Hara zer dioen orduko bertso batek:

*Kotxe ta karromato,
litera ta burdi,
Bitoria'n gelditu da
ondasuna lodi,
gainera artilleria
bertan dabe itxi,
frantsesen erregeentzat
ezta lotsa gutxi.*

Tropa aliatuek pertsekuzioa eten zuten altxor hura jasotzeko; antza, haien buru Wellington jeneralari ez

1819an Westall R.Ak Londresen egindako *Gasteiz grabatua*. Bertan ikus daiteke José Bonaparte hiritik ihesean.

zitzaien batere gustatu, horrek salbatu baitzuen frantziar gudarostearen zati handiena.

Gasteiz kalte handirik izan gabe libratu bazen ere –hirian ondasun ugari zituen Miguel Ricardo de Alava jeneralak esku hartu zuelako–, ez zen berdin gertatu frantsesek aurrerago bisitatu zituzten herriekin. Gosez eta egarritz, Aguraina iritsi ziren eta herria arpilatu zuten.

Okupazioaren lazturak

Gasteiztarrek etxean giltzapetuta bizi izan zuten bataila hura, zer gertatuko zen jakin gabe. “Frantsesen porrota benetako

Gasteizek ez zuen kalte handirik izan –Álava jeneralak esku hartu zuelako–, baina frantsesek, aurrerago bisitatu zituzten herriak arpilatu egin zituzten

askapena izan zen Gasteizko gizartearentzat”, dio Jose María Ortiz de Orruñok. Historia Garaikidean doktore da Ortiz de Orruño, EHUKo irakasle, eta Gasteiz 2013 elkarteak kidea bera ere: “Arpilatzeak eta zerga itogarriak jasan zituzten sei urteko okupazioan”. 1800 inguruan 6.500 biztanle bizi ziren Gasteizen. Gerra garaian, oster, 20.000tik gora izatera iritsi ziren, tropak barne.

Ortiz de Orruñoren esanetan bizitza oso deserosoa zen harresien barruan, soldaduentzako kuartelik ez zegoen eta hainbeste jenderentzako ogia egiteko laborik ere ez: “Soldaduek herri-tarren etxeetan hartzen zuten ostatu, mailaren arabera. Konde eta markesek jeneralei egiten zieten abegi, eta herritarrek, soldadu soilei”.

Aziendak ere murrizketa latza jasan zuen gainpopulazioaren ondorioz. Nekazariek idi-pareak eta animaliak galdu zituzten. Soldaduen esku geratu ziren, nola materiala garraiatzeko hala besterik gabe jateko. “Uztak ere

galdu zituzten, aziendak elikatze-ko erabili baitziren. Borrokal-di hark urte osorako gosea ekarri zuen, uzt, jasotzeko sasoi- an gertatu baitzen”, dio EHUKo irakasleak.

Fiskalitate progresiboaren aurrekaria?

Vienako Batzarrean (1819) nazioarteko hitzarmena sinatu zuten, Frantzia eragindako ezbe- harrak ordaintzera behartzeko. Galerak konpentsatzearen, eus- kal diputazioek kalte guztien kontua egin zuten. Azkenean, ez zuten ezer jaso, Espainiak, potentzia handiaren izaerarik gabe, presioa egiteko gaitasun oro galdu zuelako. Ortiz de Orruñok garbi du: “Prusia- rrek, austriarrek eta beste guztiek kobratu ondoren, diputa- zioen txanda iritsi zenean, ez zegoen dirurik”.

Okupazioak iraun zuen bitartean, frantsesek oga- suna proportzionalki arraziona- lizatu zutela esan ohi da. Bada, irakasleak ñabardura txiki bat dakarkigu: “Xedea ez zen gizarte bidezkoagoa egitea, biztanleria politikaren arabera, okupazioa okupatuak ordaindu behar zuten. 1810ean Araba, Bizkaia eta Gipuzkoa Thouvenot jenera- laren agindupeko administrazio- barruti bakar batean gelditu zire- nean, enperadoreak argi utzi zion dirurik ez ziola bidaliko Paristik.

Egoera horri aurre egiteko, Thouvenotek bi berrikuntza ekarri zituen: zergen unibertsal- tasuna –denek ordaindu behar zuten, nobleziak eta elizgizonek barne– eta proportzionaltasuna –norbanakoaren aberastasuna- ren arabera ordaintzea–. Dena den, neurri liberal horiek bazu- ten itzalik: “Kausa inperialaren” aldeko ekarpena saritzeko, ordainagiriak diru gisa onartu ziren herri-ondasunen enkan- tean, ezer balio ez zuten paper- zatiak, alegia.

VITORIA
GASTEIZ
green capital

Gasteizen euskarazko hauek ez galdu

GOZATU EUSKARAZ LIBURUTEGIETAN!

*Gonbit-txartelak astebete lehenago

IPARRALDE

> Ez naiz ni Karmele Jaio
Martxoak 5, 19:00 (gazte eta helduak)

ARANA

> Magi a eta dibertsioa
Madiber (magia)
Martxoak 13, 18:00 (5-10 urte)

JUDIMENDI

> Trastelekua
Nerea Ariznabarreta, ipuin kontalaria
Martxoak 20, 18:00 (5-10 urte)

ARIZNABARRA

> Otsoak liburutegian
Iñaki Carretero, ipuin kontalaria
Martxoak 21, 18:00 (6-9 urte)

PILAR

> Lurretik sortutako ipuinak
Izaskun Mujika, ipuin kontalaria
Martxoak 22, 18:00 (3-6 urte)

HEGOALDE

> Kantari-On
Musika
Martxoak 23, 12:00 (2-4 urte)

LAKUA

> Paperezko ipuinak
Patrizia Eneritz, ipuin kontalaria
Martxoak 26, 18:00 (4-8 urte)

PRINCIPAL ANTZOKIA

> PARADISUAZ
B. Atxaga eta Jabier Muguruza
Martxoak 21, 20:30

18. KORRIKA

EMAN EUSKARA ELKARRI

> KORRIKA TXIKIA
Gasteizen: Martxoak 14, 16:00
Martxoaren 14tik 24ra
> Andoaíndik Baionara
Gasteizen
Martxoak 19, 18:45

ARABAKO BERTSOLARI TXAPELKETA FINALA

> Principal antzokia
Martxoak 16, 17:30

Maite duzun hura, euskaraz!

Ayuntamiento
de Vitoria-Gasteiz
Vitoria-Gasteizko
Udala

Ezker-eskuin: Patxi Viana, Jose María Ortiz de Orruño eta Emilio Larreina, Gasteiz 2013 Elkarte Historiko-ko kideak.

“Espainiarra da beste ezer izan nahi ez duena”

Emilio Larreinaren iritziz paradoxi-koa da kontua. Napoleonek Gastei-zen lehenik eta Waterloon ondoren galdu eta hiruzpalau urte geroago, Europa osoa altxatu egiten da “hiri-tarrak izan nahi dutelako, eta ez subditoak”.

Nortasun nazionalaren kontzeptu abstraktua, askatasun eta eskubideen garapenarekin ulertu behar da, bai Euskal Herrian –liberalismoaren eta tradizionalismoaren arteko tentsioak gerra karlistetan izan zuen adierazpenik gorena– eta bai Europa osoan. Ortiz de Orruñoren esanetan “guretzat funtsezkoak diren kontzeptuak –askatasuna, berdintasuna–, duela 200 urteko ikasketarik gabeko baserri-

tarrentzat zentzugabekeri hutsa ziren”.

Dena den, “askatasunen eta eskubideen” frantziar ereduak utzi du bestelako ondorioz. XIX. mendearen hasieran Frantzian bizi zen biztanleriaren erdiak baino ez zuen frantsesa ezagutzen. Euskara, bearnera, okzitania, bretoaia, alemana, eta beste hainbat hizkuntza hitz egiten ziren lurraldean. Eugene Weberrek *Peasants Into Frenchmen* lanean deskribatzen duenez, errealtate hartatik gaur egungora prozesu luze bat jazo da.

Okupazioak iraun zuen bitartean, frantsesek ogasuna arrazionalizatu zuten, zerga unibertsal eta proportzionalak ezarri

Faktore askok eragin dute, baina garrantzitsuenak, Frantziako Estatuaren gaitasun nazionalizazioa izan da, armada eta eskola errepublikarraren bidez: “Frantzia eta Espainia oso errealtate ezberdinak dira. Frantzian XIX. mendearen amaieratik oso argi daukate zer den frantziar izatea, eta hala izan nahi dute dituen abantailen-egatik. Espainian kontrakoa gertatzen da. Cánovas del Castillok esa-

ten zuen bezala: “Espainiarra da besterik izan ezin duena” dio Ortiz de Orruñok.

Oroimenetik ikasi

Gasteiz 2013 Elkarte Historikoa orain hiru urte sortu zuten hainbat pertsonak, bakoitzak bere alorretik ekarpena egiteko asmoz. Orain arte zenbait ekitaldi antolatu dituzte, eta zerrenda luzea dute oraindik gaiari jarraipena egiteko: ibilbideak Gasteiz bonapartistatik eta 1813ko gudu-zelaitik; bataila antzezteko egitasmoa; 150. urteurrena ospatzeko zabaldu zen Arabako Arma Museora bisita gidatuak... Batailaren memoriarekin loturiko zenbait proiektu ere abian dira. Esaterako, Álava jeneralaren biografia eta haren artxibo pertsonala argitaratu-ko dituzte, Sancho El Sabio Fundazioarekin sinaturiko hitzarmen baten bidez.

Elkarteko eragileen ustez, gaiak erakurpen turistiko handia izan dezake ongi aprobetxatuz gero. Hiri napoleondarren europar sarean sar liteke Gasteiz: “Europako toki askotan berrehungarren urteurrena oroitzeko egingo diren ekintzak ezagutu nahi dituzte” dio Vianak.

Arabako Diputazioko kultura sailak 80.000 euro aurreikusi ditu oroimen ekitaldietarako –besteak beste, National Army Museumean dagoen Álava jeneralaren ezpata ekartzeko–, eta Gasteizko udalak beste 95.000 euro: “Hiriko kultur programazioaren parte garrantzitsu” izango omen da urteurrena, Encina Serrano PPko Kultura zinegotziaren esanetan. Dena den, oposizioko alderdien ikuspegi politiko ezberdinak eta krisi ekonomikoak ez dute adostasunik ekarri urteurrenaren inguruan.

“*Si vis pacem, para bellum*” esaldi latinoa datorkio gogora Ortiz de Orruñori. Bakea nahi baduzu, gerrarako presta zaitez. Eta buelta eman dio: “Bakea nahi baduzu, ez ahaztu gerraren lazturak. Europak bere sasoirik onena bizi ez badu ere, ez da ahaztu behar momentu txarragoak egon zirela. Eta garai hartan, Gasteiz funtsezko erreferentzia bilakatu zen”. ■

Rio Arga Kalea 28, 31014 Iruña Tel 948 13 26 97 lua@luark.com

